На основании вышеизложенного можно сделать вывод о том, что психологическая составляющая занимает центральное место в профессиональной деятельности руководителя и способствует созданию условий для эффективного управления организацией

Список литературы: **1.** *Ромашов О.В., Ромашова Л.О.* Социология и психология управления: Учебное пособие для вузов. – М.: “Экзамен”, 2002. – 512 с. **2.** *Мольц М.* Я – это Я, или Как стать счастливым. – М.: Яхтсмен, 1994.-137с. **3.** Психологія: Підручник / Трофімов Ю.Л., Рибалка В.В., Гончарук П.А. та ін. / За ред. Ю.Л. Трофімова. – К.: Либідь, 1999. – 558 с. **4.** *Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В.* Основы психологии управления: Учебник. – Харьков: Ун-т внутр. дел, 1999. – 528 с. **5.** *Мейтарчан С.Ю.* Проблемы формирования мотивирующих стратегий у будущих специалистов // Матеріали Першої міжнародної науково-методичної конференції „Викладання психолого-педагогічних дисциплін у технічному університеті: методологія, досвід, перспективи”. – К.: НТУУ “КПІ”. – 1999. – С. 217–219.

Надійшла до редколегії 20.02.2014

УДК 332.132 (477)

О. О. НОСИРЄВ, канд. геогр. наук, доц., НТУ «ХПІ»

О. В. МОЗЕНКОВ, докт. екон. наук, проф,. НТУ «ХПІ»

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ДО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена дослідженню ролі кластерного підходу в процесі нарощення економічного потенціалу регіонів. Розглядаються переваги застосування кластерної моделі для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіонів.

Ключові слова: кластери, регіональна конкурентоспроможність, регіональний розвиток.

Вступ. Конкурентоспроможність регіонів визначається здатністю мобілізувати внутрішні ресурси для власного розвитку, а також ступенем привабливості для залучення зовнішніх ресурсів. Виходячи з того, що рівень конкурентоспроможності країни встановлюється за різними методиками, можна припустити й подібний спектр інструментарію стосовно визначення рівня конкурентоспроможності регіонів. Незважаючи на те, що про необхідність і доцільність створення кластерів йдеться у ряді фундаментальних документів загальнодержавного значення, все ще не створено дієвої нормативно-правової бази формування та функціонування територіальних кластерів в Україні, як наслідок – не створено механізмів методичної, інформаційно-консультаційної та освітньої підтримки розвитку кластерів; відсутня координація дій щодо реалізації кластерних ініціатив з боку органів влади та асоціативних бізнес-структур.

© О. О. Носирєв, О. В. Мозенков, 2014

Аналіз останніх дослліджень. Теоретичним та практичним питанням регіонального розвитку територій, в тому числі з використанням кластерного підходу, приділено увагу у роботах таких вчених, як М. Портер, В. Геєць, С. Соколенко, А. Павлюк, В. Горник, М. Долішній, Є. Безвушко, О. Вєтров, В. Мамонова, Б. Робсон, С. Розенфельд, В. Семиноженко.

Метою дослідження є розробка рекомендацій щодо інтенсифікації процесів регіонального соціально-економічного розвитку та рекомендації щодо кластерної регіональної політики.

Основний матеріал. Стабільність та ефективність економічного розвитку країни забезпечується, в першу чергу, високорозвиненими регіональними економіками та міцними міжрегіональними коопераційними зв‘язками [1]. Аналіз регіонального розвитку вказує на економічну перевагу найбільш заселених територій країни та на суттєві диспропорції їхніх економічних показників. В Україні склалася модель периферійного залежного розвитку, яку описано А. Емануелем та Р. Пребишем, коли активно розвивається декілька крупних міст-мегаполісів, використовуючи ресурси периферії [2]. Основним ризиком такого розвитку, на який, нажаль, не звертається достатньо уваги з боку науковців і спеціалістів в галузі економіки, є посилення регіональних диспропорцій. Зрозуміло, що групи регіонів з різними показниками розвитку потребують різних підходів і управлінських рішень. На основі такого комплексного просторово – часового аналізу можна розробляти регіональні і національні програми економічного розвитку (стратегічного управління економікою) на різні перспективні періоди.

Взагалі, в управлінні економікою та в економічних дослідженнях кластери розглядаються з багатьох сторін, у тому числі і як важливий чинник інноваційного розвитку економіки в цілому та окремих її складових. М. Портер [3] вважає, що кластери утворюються завдяки таким економічним ефектам: 1) ефекту масштабу виробництва; 2) ефекту охоплення (використання одних і тих же факторів виробництва багатьма фірмами); 3) ефекту синергії (спільної або кооперативної взаємодії, що дає можливість малим підприємствам подолати нижню межу рентабельності); 4) тріггерного ефекту (мінімізації витрат на освоєння нових технологій).

У кластері підприємства мають можливість отримати додаткові конкурентні переваги, здійснюючи внутрішню спеціалізацію, стандартизацію, мінімізуючи витрати на впровадження інновацій. Особливо важливо те, що з’являються сприятливі можливості для упровадження інновацій без загрози жорсткої конкуренції. Більше того, у кластері найбільш конкурентоспроможні компанії передають завдяки технологічному ланцюжку іншим його суб’єктам – проміжним і кінцевим споживачам – свої конкурентні переваги. При цьому

державні чи приватні інвестиції надають одночасну користь багатьом фірмам. А наявність у кластерах гнучких підприємницьких структур малого бізнесу, особливо венчурного, надає можливість формувати інноваційні “полюси зростання”, упроваджувати нові форми і методи роботи з постачальниками і споживачами тощо [4].

З метою дослідження регіонального розвитку регіонів було сформовано базу даних за даними Держкомстату [5] з 45 соціально-економічних показників всіх регіонів України, а також міст республіканського підпорядкування Києва і Севастополя за період 2010-2012 рр. Для порівняльного аналізу і ієрархічної класифікації регіонів України за соціально-економічними показниками використовувався кластер-аналіз. Його суть полягає у тому, що у багатовимірному просторі, створеному множиною вихідних статистичних показників, проводиться групування об’єктів (регіонів) за принципом «найближчого сусіди». На першому кроці створюються кластери з двох об’єктів, на другому вони попарно об’єднуються у більші кластери (з більшою кількістю регіонів) і т.д. Процес кластеризації закінчується, коли всі об’єкти утворюють один великий кластер. Будується дендрограма, яка графічно відображає ієрархічну класифікацію об’єктів. Розподіл регіонів України на кластери здійснено на основі Манхеттенської відстані, формування кластерів – з використанням методу Уорда.

В результаті проведеного за допомогою програмного продукту StatSoft Statistica 6.0 аналізу регіонального розвитку регіонів в період 2010-2012 рр. можна відзначити, що в цілому варіації груп відносно невеликі – найбільші переміщення між різними групами характерні для Черкаської, Миколаївської, Рівненської та Закарпатської областей. Інші регіони створюють більш-менш постійні кластери. Результати кластерного аналізу засвідчили неподібність до інших регіонів України м. Київ, яке є лідером за більшістю показників-стимуляторів, що характеризують економічний аспект життєвого рівня населення, і формує перший кластер.

До другого кластера увійшли десять регіонів України (м. Севастополь, АРК, Харківська, Полтавська, Луганська, Запорізька, Донецька, Дніпропетровська, Миколаївська, Одеська області), для них характерними є високі значення показників, що відображають економічний аспект регіонального розвитку.

Регіони третього кластера (Херсонська, Чернігівська, Сумська, Кіровоградська, Київська, Хмельницька, Житомирська, Черкаська, Вінницька області) займають проміжну позицію за більшістю показників, що характеризують як економічний, так і соціальний аспекти регіонального розвитку.

Тернопільська, Львівська, Чернівецька, Івано-Франківська, Закарпатська, Рівненська та Волинська області, які формують четвертий кластер, мають кращі значення показників, що відображають соціальний аспект життєвого рівня населення, порівняно з показниками, що характеризують економічний.

Загалом, результати як інтегральної оцінки рівня конкурентоспроможності регіонів України, так і кластерного аналізу показують існування диспропорцій у життєвому рівні: регіони України, які мають кращі характеристики економічної складової, поступаються за соціальними характеристиками і навпаки.

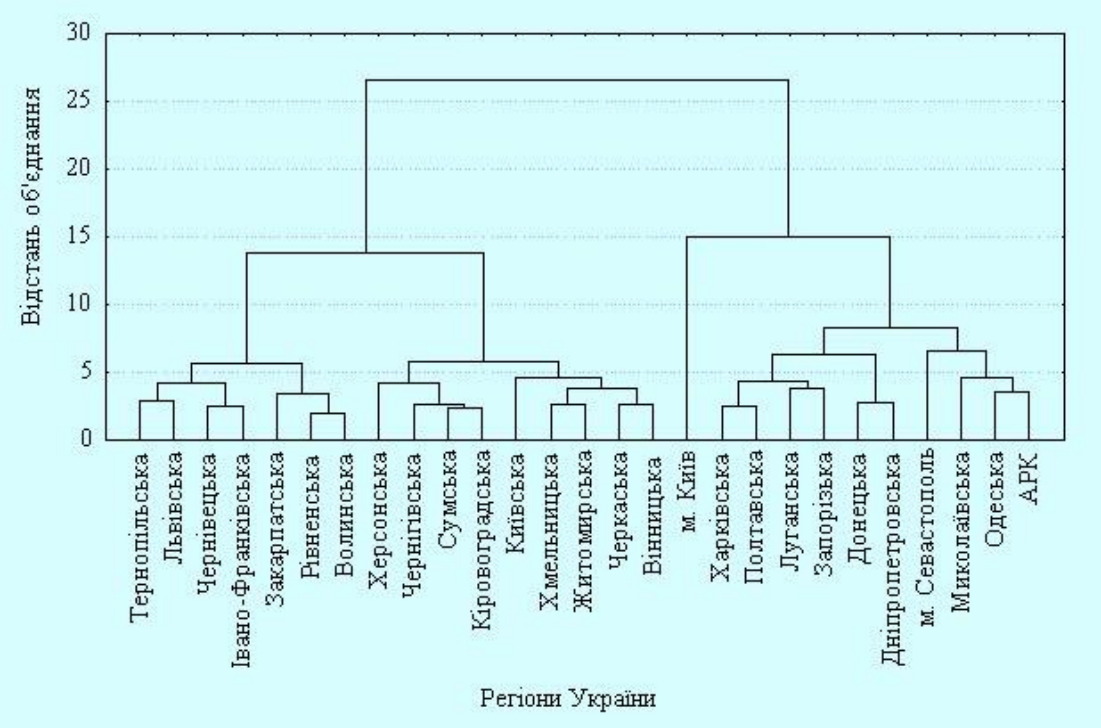

Рис. – Дендрограма розподілу рівня регіонального розвитку в Україні, 2012 р.

Для регіональної конкурентоспроможності не стільки важливим є запас факторів виробництва, скільки швидкість, з якою вони створюються, удосконалюються і пристосовуються до потреб економіки, її галузей. Це пов’язано з тим, що конкурентні переваги регіону безпосередньо пов’язані з його факторами виробництва. Конкурентні переваги регіонів, які отримані на основі факторів виробництва, залежатимуть від ефективності їхнього використання і удосконалення.

Проектування і створення регіональних індустріальних кластерів – шлях до підвищення конкурентоспроможної економіки регіону. В ситуації, що склалася в економіці України, необхідно використати найбільш прагматичну форму корпоративного укладу економічних стосунків. Такою формою можуть виступати індустріальні кластери. Вони можуть бути як горизонтального, так і

вертикального типу, і мати вигляд конгломератного мережного об'єднання. Під регіональним індустріальним кластером зазвичай розуміють інноваційну структуру, що формується в регіоні на основі концентрації мереж виробників, постачальників і споживачів, пов'язаних спільними схемами виробництва і реалізації продукції, проблемами регіонального відтворення та розвитку інституційного середовища [6]. Основна мета створення РІК полягає в необхідності налагодження кооперативної взаємодії між суб'єктами регіональної економіки для реалізації їх власних цілей та конкурентних переваг регіону.

Висновки. Основною метою реалізації кластерної регіональної політики є забезпечення високих темпів економічного зростання й диверсифікації економіки за рахунок підвищення конкурентоспроможності регіонів, підприємств, спеціалізованих виробничих, сервісних, науково-дослідницьких і освітніх організацій, що утворюють територіально-виробничі кластери. Використання кластерної моделі регіонального розвитку створить нові можливості для поліпшення ситуації в сучасній економіці України. Міжгалузеві кластерні утворення сприятимуть вирішенню важливих соціально-економічних проблем регіонів, підвищенню їх конкурентоспроможності, ефективному використанню ресурсного потенціалу, а в остаточному підсумку – підвищенню рівня та якості життя населення.

З позицій трансформаційної економіки створення кластерів у регіонах має забезпечити підвищення регіональної конкурентоспроможності за рахунок:

− перепрофілювання компаній та організації нового виробництва у компаніях та корпоративних структурах регіонального базування (виробничо-торговельних та виробничо-фінансових);

− зростання прибутковості і конкурентоспроможності виробництва, причому як окремих компаній, так і їх альянсів;

− дифузії інновацій: і в самих корпоративних структурах, і в інноваційному просторі навколо "полюсів економічного зростання";

− ринкової самоорганізації господарства на регіональному рівні, що вже проявляється у формуванні регіональних систем ринкових відносин, регіональних ринків та ринкової інфраструктури.

Список літератури: 1. *Соколенко С.І.* Кластери в глобальній економіці / *С.І. Соколенко.* – К., 2004. – 847 с. **2.** Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2011 : Фонд «Ефективне Управління» за підтримки Всесвітнього економічного форуму. – К., 2012. – 205 с. **3.** *Портер М.* Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / *М. Портер.* – М.: Альпина Бизнес Букс. – 2005. – 454 с. **4.** Porter, Michael E. Location, competition, and economic development: local clusters in a global economy. Economic Development Quarterly, Feb 2000, Vol. **5.** Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua 6. *Павлюк А.П.* Кластерна модель регіональної економіки: теоретико-методологічні засади / *А.П. Павлюк* // Продуктивні сили України. – 2009. – № 1. – С. 105-114.

Надійшла до редколегії 15.01.2014